

currunt similia, quæ spiritu tanquam corpore, au corpore tanquam spiritu sentiuntur; quale putabat esse apostolus Petrus, quando existimabat se visum videre, repente de claustris et vinculis per Angelum liberatus¹: aut in ipsis rebus corporeis lene putatur esse quod asperum est, aut dulce quod amarum est, aut bene olere quod putidum est, aut tonare cum rheda transit, aut illum esse hominem cum alius sit, quando duo simillimi sibi sunt, quod in geminis sæpe contingit; unde ait ille:

..... Gratusque parentibus error².

et cætera talia etiam peccata dicenda sint. Nec quæstio nodosissima, quæ homines acutissimos Academicos torsit, nunc mihi enodanda suscepta est, utrum aliquid debeat sapiens approbare, ne incidat in errorem, si pro veris approbaverit falsa, cum omnia (sicut affirmant) vel occulta sint, vel incerta. Unde tria confeci volumina in initio conversionis meæ, ne impedimento nobis essent, quæ tanquam in ostio contradicebant. Et utique fuerat removenda inveniendæ desperatio veritatis, quæ illorum videtur argumentationibus roborari. Apud illos ergo error omnis putatur esse peccatum, quod vitari non posse contendunt, nisi omnis suspendatur assensio. Errare quippe dicunt eum quisquis assentitur incertis: nihilque certum esse in hominum visis, propter indiscretam similitudinem falsi, etiamsi quod videtur, forte sit verum, acutissimis quidem, sed impudentissimis conflictationibus disputant. Apud nos autem: « Justus ex fide vivit³. » At si tollatur assensio, fides tollitur, quia sine assensione nihil creditur. Et sunt vera quamvis non videantur, quæ nisi credantur, ad vitam beatam, quæ non nisi æterna est, non potest perveniri.

¹ Act. xii, 9. — ² Virgil. Æneid. x, 392. — ³ Habac. ii, 4, et Rom. i, 17.

Cum istis vero utrum loqui debeamus ignoro, qui, non victuros in æternum, sed in præsentia se vivere nesciunt: imo nescire se dicunt, quod nescire non possunt. Neque enim quisquam sinitur nescire se vivere: quandoquidem si non vivit, non potest aliquid vel nescire; quoniam non solum scire, verumetiam nescire viventis est. Sed videlicet non assentiendo quod vivant, cavere sibi videntur errorem: cum etiam errando convincantur vivere; quoniam non potest qui non vivit errare. Sicut ergo nos vivere non solum verum, sed etiam certum est, ita vera et certa sunt multa, quibus non assentiri, absit ut sapientia potius quam dementia nominanda sit. In quibus autem rebus nihil interest ad capessendum Dei regnum, utrum credantur, annon; vel utrum vera sive sint sive putentur, an falsa; in his errare, id est, aliud pro alio putare, non arbitrandum est esse peccatum; aut si est, minimum esse atque levissimum. Postremo qualecumque illud et quantumcumque sit, ad illam viam non pertinet, qua imus ad Deum: quæ via fides est Christi, quæ per dilectionem operatur⁴. Neque enim ab hac via deviat in geminis filiis gratus ille parentibus error: aut ab hac via deviat apostolus Petrus², quando se existimans visum videre, aliud pro alio sic putabat, ut a corporum imaginibus, in quibus se esse arbitrabatur, vera in quibus erat corpora non dignosceret, nisi cum ab illo Angelus, per quem fuerat liberatus, abscessit: aut ab hac via deviat Jacob patriarcha, quando viventem filium a bestia credebat occisum³. In his atque hujusmodi falsitatibus, salva fide, quæ in Deum nobis est, fallimur, et via non relicta quæ ad illum ducit, erramus: qui errores etiamsi peccata non sunt, tamen in malis hujus vitæ deputandi sunt, quæ ita subjecta est vanitati, ut approben-

¹ Galat. v, 6. — ² Act. xii, 9. — ³ Gen. xxxvii, 33.

tur hic falsa pro veris, respuantur vera pro falsis, teneantur incerta pro certis. Quamvis enim hæc ab ea fide absint, per quam veram certamque ad æternam beatitudinem tendimus: ab ea tamen miseria non absunt, in qua adhuc sumus. Nullo modo quippe falleremur in aliquo vel animi vel corporis sensu, si jam vera illa atque perfecta felicitate frueremur. Porro autem omne mendacium ideo dicendum est esse peccatum, quia homo non solum quando scit ipse quod verum sit, sed etiam si quando errat et fallitur sicut homo, hoc debet loqui quod animo gerit: sive illud verum sit, sive putetur et non sit. Omnis autem qui mentitur contra id quod animo sentit, loquitur voluntate fallendi. Et utique verba propterea sunt instituta, non per quæ se homines invicem fallant, sed per quæ in alterius quisque notitiam cogitationes suas perferat. Verbis ergo uti ad fallaciam, non ad quod instituta sunt, peccatum est. Nec ideo ullum mendacium putandum est non esse peccatum, quia possumus aliquando alicui prodesse mentiendo. Possumus enim et furando, si pauper cui palam datur, sentit commodum, et dives cui clam tollitur, non sentit incommodum, nec ideo tale furtum quisquam dixerit non esse peccatum. Possumus et adulterando, si aliqua, nisi ad hoc ei consentiatur, appareat amando moritura, et si vixerit, poenitendo purganda; nec ideo peccatum negabitur tale adulterium. Si autem merito nobis placet castitas, quid offendit veritas, ut propter alienam utilitatem illa non violetur adulterando, et violetur ista mentiendo? Plurimum quidem ad bonum profecisse homines, qui non nisi pro salute hominis mentiuntur, non est negandum: sed in eorum tali profectu merito laudatur vel etiam temporaliter remuneratur benevolentia, non fallacia, quæ ut ignoscatur sat est, non ut etiam prædicetur, maxime in

ENCHIRIDION DE FIDE, SPE ET CHARITATE, LIB. I. 113
 hæredibus Testamenti Novi, quibus dicitur: « Sit in » ore vestro, Est, est: Non non: quod enim amplius » est, a malo est¹. » Propter quod malum, quia subrepere in hac mortalitate non desinit, etiam ipsi cohæredes Christi dicunt: « Dimitte nobis debita nostra². »

VIII. His itaque pro hujus brevitatis necessitate tractatis, quoniam causæ cognoscendæ sunt rerum bonarum et malarum, quantum viæ satis est quæ nos perducatur ad regnum, ubi erit vita sine morte, sine errore veritas, sine perturbatione felicitas: nequaquam dubitare debemus, rerum quæ ad nos pertinent bonarum causam non esse nisi bonitatem Dei; malarum vero ab immutabili bono deficientem boni mutabilis voluntatem; prius Angeli, hominis postea. Hoc primum est creaturæ rationalis malum, id est, prima privatio boni: deinde jam etiam nolentibus subintravit ignorantia rerum agendarum, et concupiscentia noxiarum; quibus comites subinferuntur error et dolor: quæ duo mala quando imminetia sentiuntur, ea fugitantis animi motus vocatur metus. Porro animus cum adipiscitur concupita, quamvis pernicioosa vel inania, quoniam id errore non sentit, vel delectatione morbida vincitur, vel vana etiam lætitia ventilatur. Ex his morborum, non ubertatis, sed indigentiae tanquam fontibus omnis miseria naturæ rationalis emanat. Quæ tamen natura in malis suis non potuit amittere beatitudinis appetitum. Verum hæc communia mala sunt et hominum et Angelorum pro sua malitia Domini justitia damnatorum. Sed homo habet et poenam propriam, quæ etiam corporis morte punitus est. Mortis ei quippe supplicium Deus comminatus fuerat, si peccaret³: sic eum munerans libero arbitrio, ut tamen regeret imperio, tereretur exitio; atque in paradisi felicitate tanquam in

¹ Matth. v, 37. — ² Id. vi, 12. — ³ Gen. ii, 17.

umbra vitæ, unde iustitia custodita in meliora conseenderet, collocavit. Hinc post peccatum exul effectus, stirpem quoque suam, quam peccando in se tanquam in radice vitaverat, pœna mortis et damnationis obstrinxit: ut quidquid prois ex illo et simul damnata per quam peccaverat conjuge, per carnalem concupiscentiam, in qua inobedienciæ pœna similis retributa est, nasceretur, traheret originale peccatum, quo traheretur per errores doloresque diversos ad illud extremum cum desertoribus Angelis vitiatoribus et possessoribus et consortibus suis sine fine supplicium. « Sic per unum hominem peccatum » intravit in mundum, et per peccatum mors, et ita in » omnes homines pertransit, in quo omnes peccaverunt¹. » Mundum quippe appellavit eo loco Apostolus universum genus humanum. Ita ergo se res habebat: jacebat in malis, vel etiamolvebatur, et de malis in mala præcipitabatur totius humani generis massa damnata, et adjuncta parti eorum qui peccaverant Angelorum, luebat impiæ desertionis dignissimas pœnas. Ad iram quippe Dei pertinet justam, quidquid cæca et indomita concupiscentia faciunt libenter mali, et quidquid manifestis opertisque pœnis patiuntur inviti: non sane Creatoris desistente bonitate et malis angelis subministrare vitam vivacemque potentiam, quæ subministratio si auferatur, interibunt; et hominum, quamvis de propagine vitiata damnataque nascentium, formare semina et animare, ordinare membra, per temporum ætates, per locorum spatia vegetare sensus, alimenta donare. Melius enim judicavit de malis bene facere, quam mala nulla esse permittere. Et si quidem in melius hominum reformationem nullam prorsus esse voluisset, sicut impiorum nulla est Angelorum, nonne merito fieret, ut natura quæ

¹ Rom. v, 12.

Deum deseruit, quæ præceptum sui Creatoris, quod custodire facillime posset, sua male utens potestate calcavit atque transgressa est, quæ in se sui Conditoris imaginem ab ejus lumine contumaciter aversa violavit, quæ salubrem servitutem ab ejus legibus male libero abrupto arbitrio, universa in æternum desereretur ab eo, et pro suo merito pœnam penderet sempiternam? Plane ita faceret, si tantum justus, non etiam misericors esset, suamque indebitam misericordiam multo evidentius in indignorum potius liberatione monstraret.

IX. Angelis igitur aliquibus impia superbia desiderantibus Deum, et in hujus aëris imam caliginem de superna cœlesti habitatione dejectis, residuus numerus Angelorum in æterna cum Deo beatitudine et sanctitate permansit. Neque enim ex uno angelo lapsa atque damnata cæteri propagati sunt, ut eos sicut homines originale malum obnoxie successionis vinculis obligaret, atque universos traheret ad debitas pœnas: sed eo qui diabolus factus est, cum sociis impietatis elato, et ipsa cum eis elatione prostrato, cæteri pia obedientia Domino cohæserunt, accipientes etiam, quod illi non habuerunt, certam scientiam, qua essent de sua sempiterna et nunquam casura stabilitate securi. Placuit itaque universitatis creatoris atque moderatori Deo, ut quoniam non tota multitudo Angelorum Deum deserendo perierat, ea quæ perierat in perpetua perditione remaneret: quæ autem cum Deo illa deserente perstiterat, de sua certissime cognita semper futura felicitate gauderet: alia vero creatura rationalis quæ in hominibus erat, quoniam peccatis atque suppliciis et originalibus et propriis tota perierat, ex ejus parte reparata, quod angelicæ societati ruina illa diabolica minuerat, suppleretur. Hoc enim promissum est resurgentibus sanctis, quod erunt æquales Angelis

Dei⁴. Ita superna Jerusalem mater nostra, civitas Dei, nulla civium suorum numerositate fraudabitur, aut uberiore etiam copia fortasse regnabit². Neque enim numerum aut sanctorum hominum, aut immundorum dæmonum novimus, in quorum locum succedentes filii sanctæ matris, quæ sterilis apparebat in terris³, in ea pace de qua illi ceciderunt, sine ullo temporis termino permanebunt. Sed illorum civium numerus, sive qui est, sive qui futurus est, in contemplatione est ejus artificis, qui « Vocat ea » quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt⁴, » atque in mensura et numero et pondere cuncta disponit⁵. Verum hæc pars generis humani, cui liberationem Deus regnumque promisit æternum, numquid meritis operum suorum reparari potest? Absit. Quid enim boni operatur perditus, nisi quantum fuerit a perditione liberatus? Numquid libero voluntatis arbitrio? Et hoc absit: nam libero arbitrio male utens homo, et se perdidit et ipsum. Sicut enim qui se occidit, utique vivendo se occidit, sed se occidendo non vivit, nec se ipsum poterit resuscitare cum occiderit: ita cum libero peccaretur arbitrio, victore peccato amissum est liberum arbitrium: « A quo enim » quis devictus est, huic et servus addictus est⁶. » Petri certe apostoli est ista sententia: quæ cum vera sit, qualis quæso potest servi addicti esse libertas, nisi quando eum peccare delectat? Liberaliter enim servit, qui sui domini voluntatem libenter facit. Ac per hoc ad peccandum liber est, qui peccati servus est. Unde ad juste faciendum liber non erit, nisi a peccato liberatus esse justitiæ coeperit servus. Ipsa est vera libertas propter recti facti lætitiā, simul et pia servitus propter præcepti obedientiam. Sed ad bene faciendum ista libertas unde

¹ Luc. xx, 36. — ² Vide lib. xxii. De Civit. Dei, c. 1. — ³ Isai. l. v, 1. — ⁴ Rom. iv, 17. — ⁵ Sap. xi, 21. — ⁶ 2 Petr. ii, 19.

erit homini addicto et vendito, nisi redimat cujus illa vox est: « Si vos Filius liberaverit, tunc vere liberi eritis¹? » Quod antequam fieri in homine incipiat, quomodo quisquam de libero arbitrio in bono gloriatur opere, qui nondum est liber ad operandum bene, nisi se vana superbia inflatus extollat? quam cohibet Apostolus dicens: « Gratia salvi facti estis per fidem. » Et ne ipsam sibi saltem fidem sic arrogarent, ut non intelligerent divinitus esse donatam, sicut idem Apostolus alio loco dicit, se ut fidelis esset misericordiam consecutum², hic quoque adjunxit, atque ait: « Et hoc non ex vobis, sed » Dei donum est, non ex operibus, ne forte quis extollatur³. » Et ne putarentur fidelibus bona opera defutura, rursus adjecit: « Ipsius enim sumus figmentum creati » in Christo Jesu in operibus bonis, quæ præparavit » Deus, ut in illis ambulemus⁴. » Tunc ergo efficimur vere liberi, cum Deus nos fingit, id est, format et creat, non ut homines, quod jam fecit; sed ut boni homines simus, quod nunc gratia sua facit: ut simus in Christo Jesu nova creatura⁵, secundum quod dictum est: « Cor » mundum crea in me Deus⁶. » Neque enim cor ejus, quantum pertinet ad naturam cordis humani, non jam creaverat Deus. Item ne quisquam, etsi non de operibus, de ipso gloriatur libero arbitrio voluntatis, tanquam ab ipso incipiat meritum, cui tanquam debitum reddatur præmium, bene operandi ipsa libertas; audiat eundem gratiæ præconem dicentem: « Deus est enim qui operatur in vobis et velle et operari pro bona voluntate⁷. » Et alio loco: « Igitur non volentis, neque currentis, sed » miserentis est Dei⁸. » Cum procul dubio, si homo ejus ætatis est ut ratione jam utatur, non possit credere, spe-

¹ Joan. viii, 36. — ² Ephes. ii, 8. — ³ 1 Cor. vii, 25. — ⁴ Ephes. ii, 10. — ⁵ Galat. vi, 15. — ⁶ Psal. l, 12. — ⁷ Philip. ii, 13. — ⁸ Rom. ix, 16.

rare, diligere, nisi velit, nec pervenire ad palmam supernæ vocationis Dei, nisi voluntate cucurrerit. Quomodo ergo « Non volentis, neque currentis, sed miserentis » est Dei¹, » nisi quia et ipsa « Voluntas, sicut scriptum » est a Domino præparatur²? » Alioquin si propterea dictum est: « Non volentis, neque currentis, sed miserentis » est Dei, » quia ex utroque fit, id est, et voluntate hominis, et misericordia Dei: ut sic dictum accipiamus: « Non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei, » tanquam diceretur: Non sufficit sola voluntas hominis, si non sit etiam misericordia Dei: Non ergo sufficit et sola misericordia Dei, si non sit etiam voluntas hominis: ac per hoc si recte dictum est: « Non volentis hominis, » sed miserentis est Dei, » quia id voluntas hominis sola non implet; cur non et e contrario recte dicitur: Non miserentis est Dei, sed volentis est hominis, quia id misericordia Dei sola non implet? Porro si nullus dicere Christianus audebit: Non miserentis est Dei, sed volentis est hominis, ne Apostolo apertissime contradicat, restat ut propterea recte dictum intelligatur: « Non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei, » ut totum Deo detur, qui hominis voluntatem bonam et præparat adjuvandam, et adjuvat præparatam. Præcedit enim bona voluntas hominis multa Dei dona, sed non omnia: quæ autem non præcedit ipsa, in eis est et ipsa. Nam utrumque legitur in sanctis Eloquiis, et, « Misericordia ejus præveniet me³; » et, « Misericordia ejus subsequetur me⁴. » Nolentem prævenit, ut velit; volentem subsequitur, ne frustra velit. Cur enim admonemur orare pro inimicis nostris⁵, utique nolentibus pie vivere, nisi ut Deus in illis operetur et velle? Itemque

¹ Philip. III, 14. — ² Prov. VIII, 35. — ³ Psal. LVIII, 11. — ⁴ Id. XXXI, 6. — ⁵ Math. V, 44.

cur admonemur petere ut accipiamus¹, nisi ut ab illo fiat quod volumus; a quo factum est ut velimus? Oramus ergo pro inimicis nostris, ut misericordia Dei præveniat eos, sicut prævenit et nos: oramus autem pro nobis, ut misericordia ejus subsequatur nos.

X. Tenebatur itaque justa damnatione genus humanum, et omnes erant iræ filii. De qua ira scriptum est: « Quoniam omnes dies nostri defecerunt, et in ira tua defecimus: anni nostri sicut aranea meditabuntur². » De qua ira dicit etiam Job: « Homo enim natus ex muliere, brevis vitæ et plenus iræ³. » De qua ira dicit et Dominus Jesus: « Qui credit in Filium, habet vitam æternam; qui autem non credit in Filium, non habet vitam, sed ira Dei manet super eum⁴: » non ait, veniet, sed « Manet. » Cum hac quippe omnis homo nascitur. Propter quod dicit Apostolus: « Fuimus enim et nos natura filii iræ, sicut et cæteri⁵. » In hac ira cum essent homines per originale peccatum, tanto gravius et perniciosius, quanto majora vel plura insuper addiderant, necessarius erat mediator, hoc est, reconciliator, qui hanc iram sacrificii singularis, ejus erant umbræ omnia sacrificia Legis et Prophetarum, oblatione placaret. Unde dicit Apostolus: « Si enim cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filii ejus, » multo magis reconciliati nunc in sanguine ejus salvi erimus ab ira per ipsum⁶. » Cum autem Deus irasci dicitur, non ejus significatur perturbatio, qualis est in animo irascentis hominis: sed ex humanis motibus translato vocabulo, vindicta ejus, quæ non nisi justa est, iræ nomen accepit. Quod ergo per mediatorem reconciliamur Deo, et accipimus Spiritum sanctum, ut ex inimicis effi-

¹ Math. VII, 7. — ² Psal. LXXXIX, 9. — ³ Job. XIV, 1. — ⁴ Joan. III, 36. — ⁵ Ephes. II, 3. — ⁶ Rom. V, 9, 10.

ciamur filii : « Quotquot enim Spiritu Dei aguntur , hi » filii sunt Dei¹ : » hæc est gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum. De quo mediatore longum est , ut quanta dignum est , tanta dicantur , quamvis ab homine dici digne non possint. Quis enim hoc solum congruentibus explicet verbis , quod « Verbum caro factum » est , et habitavit in nobis² , » ut crederemus in Dei Patris omnipotentis unicum Filium natum de Spiritu sancto et Maria virgine ? Ita quippe Verbum caro factum est , a Divinitate carne suscepta , non in carnem Divinitate mutata. Carnem porro hic hominem debemus accipere , a parte totum significante locutione ; sicut dictum est : « Quoniam ex operibus legis non justificabitur omnis » caro³ , » id est , omnis homo. Nam nihil naturæ humanæ in illa susceptione fas est dicere defuisse ; sed naturæ ab omni peccati nexu omni modo liberæ : non qualis de utroque sexu nascitur per concupiscentiam carnis cum obligatione delicti , cujus reatus regeneratione diluitur ; sed qualem de virgine nasci oportebat , quem fides matris , non libido conceperat : quo si vel nascente corrumpetur ejus integritas , non jam ille de virgine nasceretur ; eumque falso , quod absit , natum de virgine Maria tota confiteretur Ecclesia ; quæ imitans ejus matrem quotidie parit membra ejus , et virgo est. Lege , si placet , de virginitate sanctæ Mariæ meas litteras ad illustrem virum , quem cum honore ac dilectione nomino , Volusianum⁴. Proinde Christus Jesus Dei Filius , est et Deus et homo. Deus ante omnia sæcula , homo in nostro sæculo. Deus , quia Dei Verbum : « Deus enim erat Verbum⁵ : » homo autem , quia in unitatem personæ accessit Verbo anima rationalis et caro. Quocirca in quantum Deus est ,

¹ Rom. viii, 14. — ² Joan. i, 14. — ³ Rom. iii, 20. — ⁴ Epist. 137. — ⁵ Joan. i, 1.

ipse et Pater unum sunt¹ ; in quantum autem homo est , Pater major est illo². Cum enim esset unicus Dei Filius , non gratia , sed natura , ut esset etiam plenus gratia , factus est et hominis filius : idemque ipse utrumque ex utroque unus Christus. « Quia cum in forma Dei esset , » non rapinam arbitratus est , quod natura erat , id est , » esse æqualis Deo. Exinanivit autem se , accipiens formam servi³ , » non amittens vel minuens formam Dei. Ac per hoc et minor est factus , et mansit æqualis , utrumque unus , sicut dictum est : sed aliud propter Verbum , aliud propter hominem : propter Verbum æqualis Patri , propter hominem minor. Unus Dei Filius , idemque hominis filius ; unus hominis filius , idemque Dei Filius : non duo filii Dei Deus et homo , sed unus Dei Filius : Deus sine initio , homo a certo initio , Dominus noster Jesus Christus.

XI. Hic omnino granditer et evidenter Dei gratia commendatur. Quid enim natura humana in homine Christo meruit , ut in unitatem personæ unici Filii Dei singulariter esset assumpta ? Quæ bona voluntas , cujus boni propositi studium , quæ bona opera præcesserunt , quibus mereretur iste homo , una fieri persona cum Deo ? Numquid antea fuit homo , et hoc ei singulare beneficium præstitum est , cum singulariter promereretur Deum ? Nempe ex quo esse homo cœpit , non aliud cœpit esse homo quam Dei Filius : et hoc unicus , et propter Deum Verbum , quod illo suscepto caro factum est , utique Deus : ut quemadmodum est una persona quilibet homo , anima scilicet rationalis et caro , ita sit Christus una persona , Verbum et homo. Unde naturæ humanæ tanta gloria , nullis præcedentibus meritis sine dubitatione gratuita , nisi quia magna hic et sola Dei gratia fideliter

¹ Joan. x, 30. — ² Id. xiv, 28. — ³ Philip. ii, 6, 7.

et sobrie considerantibus evidenter ostenditur, ut intelligant homines per eandem gratiam se justificari a peccatis, per quam factum est ut homo Christus nullum habere posset peccatum? Sic et ejus matrem Angelus salutavit, quando ei futurum annuntiavit hunc partum: « Ave, inquit, gratia plena. » Et paulo post: « Invenisti, » ait, gratiam apud Deum¹. » Et hæc quidem gratia plena, et invenisse apud Deum gratiam dicitur, ut Domini sui, imo omnium Domini mater esset. De ipso autem Christo Joannes Evangelista cum dixisset: « Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis: Et vidimus, inquit, gloriam ejus quasi unigeniti a Patre, » plenum gratiæ et veritatis. » Quod ait: « Verbum caro factum est: » hoc est, « Plenum gratiæ. » Quod ait: « Gloriam unigeniti a Patre, » hoc est: « Plenum veritatis. » Veritas quippe ipsa, unigenitus Dei Filius, non gratia, sed natura, gratia suscepit hominem tanta unitate personæ, ut idem ipse esset etiam hominis filius. Idem namque Jesus Christus Filius Dei unigenitus, id est, unicus, Dominus noster, natus est de Spiritu sancto et virgine Maria. Et utique Spiritus sanctus Dei donum est, quod quidem et ipsum est æquale donanti: et ideo Deus est etiam Spiritus sanctus, Patre Filioque non minor. Ex hoc ergo quod de Spiritu sancto est secundum hominem nativitas Christi, quid aliud quam ipsa gratia demonstratur? Cum enim virgo quæsisisset ab Angelo, quomodo id fieret quod ei nuntiabat, quandoquidem illa virum non cognosceret: respondit Angelus: « Spiritus » sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit » tibi; ideoque et quod nascetur ex te sanctum, vocabitur » Filius Dei². » Et Joseph cum vellet eam dimittere, suspicatus adulteram, quam sciebat non de se gravidam,

¹ Luc. 1, 28-30. — ² Ibid. 35.

tale responsum ab Angelo accepit: « Noli timere accipere » Mariam conjugem tuam; quod enim in ea natum est, » de Spiritu sancto est¹: » id est, quod tu esse de alio viro suspicaris, de Spiritu sancto est.

XII. Numquid tamen ideo dicturi sumus patrem hominis Christi esse Spiritum sanctum, ut Deus Pater Verbum genuerit, Spiritus sanctus hominem, ex qua utraque substantia Christus unus esset, et Dei Patris filius secundum Verbum, et Spiritus sancti filius secundum hominem, quod eum Spiritus sanctus tanquam pater ejus de matre virgine genuisset? Quis hoc dicere audebit? Nec opus est ostendere disputando quanta alia sequantur absurda, cum hoc ipsum jam ita sit absurdum, ut nullæ fideles aures id valeant sustinere. Proinde sicut confitemur, Dominus noster Jesus Christus, qui de Deo Deus, homo autem natus est de Spiritu sancto et virgine Maria, utraque substantia, divina scilicet atque humana, Filius est unicus Dei Patris omnipotentis, de quo procedit Spiritus sanctus. Quomodo ergo dicimus Christum natum de Spiritu sancto, si non eum genuit Spiritus sanctus? An quia fecit eum? Quoniam Dominus noster Jesus Christus in quantum Deus est: « Omnia per » ipsum facta sunt²: » in quantum autem homo est, et ipse factus est, sicut Apostolus dicit: « Factus est ex » semine David secundum carnem³. » Sed cum illam creaturam, quam virgo concepit et peperit, quamvis ad solam personam Filii pertinentem, tota Trinitas fecerit, neque enim separabilia sunt opera Trinitatis, cur in ea facienda solus Spiritus sanctus nominatus est? An et quando unus trium in aliquo opere nominatur, universa operari Trinitas intelligitur? Ita vero est, et exemplis doceri potest. Sed non est in hoc diutius immorandum.

¹ Matth. 1, 20. — ² Joan. 1, 3. — ³ Rom. 1, 3.

Illud enim movet quomodo dictum sit : « Natus de Spiritu sancto, » cum filius nullo modo sit Spiritus sancti. Neque enim quia mundum istum fecit Deus, dici eum fas est Dei filium, aut eum natum de Deo; sed factum, vel creatum, vel conditum, vel institutum ab illo, vel si quid hujusmodi recte possumus dicere. Hic ergo, cum confiteamur natum de Spiritu sancto et virgine Maria, quomodo non sit filius Spiritus sancti; et sit filius virginis Mariæ, cum et de illo et de illa sit natus, explicare difficile est. Procul dubio quippe non sic de illo ut de patre, sic autem de illa ut de matre natus est. Non igitur concedendum est quidquid de aliqua re nascitur, continuo ejusdem rei filium nuncupandum. Ut enim omittam aliter de homine nasci filium, aliter capillum, pediculum, lumbricum, quorum nihil est filius: ut ergo hæc omittam, quoniam tantæ rei deformiter comparantur; certe qui nascuntur ex aqua et Spiritu sancto, non aquæ filios eos rite dixerit quispiam: sed plane dicuntur filii Dei Patris et matris Ecclesiæ. Sic ergo de Spiritu sancto natus est Filius Dei Patris, non Spiritus sancti. Nam et illud quod de capillo et de cæteris diximus, ad hoc tantum valet, ut admoneamur, non omne quod de aliquo nascitur, etiam filium ejus de quo nascitur posse dici. Sicut non omnes qui dicuntur alicujus filii, consequens est ut de illo etiam nati esse dicantur; sicut sunt qui adoptantur. Dicuntur etiam filii gehennæ, non ex illa nati, sed in illam præparati, sicut filii regni qui præparantur in regnum. Cum itaque de aliquo nascatur aliquid etiam non eo modo ut sit filius, nec rursus omnis qui dicitur filius, de illo sit natus cujus dicitur filius; profecto modus iste, quo natus est Christus de Spiritu sancto non sicut filius, et de Maria virgine sicut filius, insinuat nobis gratiam Dei, qua homo nullis præcedentibus meri-

ENCHIRIDION DE FIDE, SPE ET CHARITATE, LIB. I. 125
tis, in ipso exordio naturæ suæ quo esse cœpit, Verbo Deo copularetur in tantam personæ unitatem, ut idem ipse esset filius Dei qui filius hominis, et filius hominis qui filius Dei: ac sic in naturæ humanæ susceptione fieret quodam modo ipsa gratia illi homini naturalis, quæ nullum peccatum posset admittere. Quæ gratia propterea per Spiritum sanctum fuerat significanda, quia ipse proprie sic est Deus, ut dicatur etiam Dei donum¹. Unde sufficienter loqui (si tamen id fieri potest) valde prolixæ disputationis est.

XIII. Nulla igitur voluptate carnalis concupiscentiæ seminatus sive conceptus, et ideo nullum peccatum originaliter trahens, Dei quoque gratia Verbo Patris unigenito, non gratia filio, sed natura, in unitate personæ modo mirabili et ineffabili adjunctus atque concretus, et ideo nullum peccatum et ipse committens; tamen propter similitudinem carnis peccati in qua venerat, dictus est et ipse peccatum, sacrificandus ad diluenda peccata. In vetere quippe lege peccata vocabantur sacrificia pro peccatis²: quod vere iste factus est cujus umbræ erant illa. Hinc Apostolus cum dixisset: « Obsecramus » pro Christo reconciliari Deo, » continuo subjunxit atque ait: « Eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos simus justitia Dei in ipso³. » Non ait, ut in quibusdam mendosis codicibus legitur, Is qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit; tanquam pro nobis Christus ipse peccaverit: Sed ait: « Eum » qui non noverat peccatum, id est, Christum, pro nobis peccatum fecit Deus, » cui reconciliandi sumus, hoc est, sacrificium pro peccatis, per quod reconciliari valeremus. Ipse ergo peccatum, ut nos justitia; nec nostra, sed Dei; nec in nobis, sed in ipso: sicut ipse peccatum, non

¹ Joan. iv, 10, et Act. viii, 20. — ² Osee. iv, 8. — ³ 2 Cor. v, 20, 21.